

Barcelona al servei del *Nuevo Estado*

Depuració a l'Ajuntament durant
el primer franquisme

Marc Gil Garrusta

Eumo Editorial

Ajuntament
de Barcelona

Aquesta obra, que és el número 60 de la col·lecció «Referències», és una coedició entre Eumo Editorial i l'Ajuntament de Barcelona.

La col·lecció «Referències» està assessorada per: Jaume Claret, Martí Grau, Josep M. Salrach, Francesc Vilanova

Director de la col·lecció: Joaquim Albareda

Consell d'Edicions i Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona: Gerardo Pisarello Prados, Josep M. Montaner Martorell, Laura Pérez Castallo, Jordi Campillo Gámez, Marc Andreu Acebal, Águeda Bañón Pérez, José Pérez Freijo, Pilar Roca Viola, Maria Truñó i Salvadó, Anna Giralt Brunet

Directora de Comunicació de l'Ajuntament de Barcelona: Águeda Bañón

Director d'Imatge i Serveis Editorials de l'Ajuntament de Barcelona: José Pérez Freijo

© 2017, Marc Gil Garrusta

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. de Perot Rocaguinarda, 17. 08500 Vic
www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com
—Eumo és l'editorial de la UVic-UCC—

Ajuntament de Barcelona. Direcció d'Imatge i Serveis Editorials
Passeig de la Zona Franca, 66. 08038 Barcelona
barcelona.cat/barcelonallibres

Primera edició: setembre de 2017

Disseny de la coberta: Marta Prat

Imatge de coberta: Descoberta d'una placa commemorativa de la victòria franquista a l'Ajuntament de Barcelona (19/05/1939). Fons Brangulí, Arxiu Nacional de Catalunya

Maquetació: ebc, serveis editorials / Grafime

Imprès a Liberdúplex

Dipòsit legal: B 20399-2017

ISBN Eumo Editorial: 978-84-9766-609-1

ISBN Ajuntament de Barcelona: 978-84-9156-017-3

ÍNDEX

La depuració de funcionaris a l'Ajuntament de Barcelona. Cap a una administració al servei del règim	7
I. Les bases doctrinals del <i>Nuevo Estado</i> franquista i la reconfiguració de l'Administració de l'Estat	15
El sincretisme franquista: l'autoritat com a font de tota decisió legal	16
El <i>Nuevo Estado</i> : unitat nacional i autoritat jeràrquica	20
II. La legislació repressora. La Llei per a la depuració de funcionaris públics	27
L'especificitat de l'Administració local	36
III. El procés depurador	41
Les instàncies inicials. La declaració jurada	41
Els informes politico-socials	48
Acusacions i plecs de descàrrec	55
<i>Pertinença a partits polítics republicans</i>	56
<i>Participació en l'exèrcit republicà</i>	63
<i>Ascensos i trasllats en avantatge</i>	67
<i>Maçoneria i l'acusació de tenir «idees d'esquerra»</i>	70
Proposta de sanció i tancament del procés	74
IV. Resultats de la depuració	87
7.100 expedients de depuració	87
Un procés de depuració llarg i feixuc.....	91

Doble sanció: del jutge i de l'Ajuntament.....	96
Dos de cada tres funcionaris passen el procés sense dificultats	105
V. L'Ajuntament de Barcelona enfront de la depuració dels funcionaris	115
El tribunal depurador: personal del cos jurídic militar	119
El procés depurador en marxa.....	125
Depurar però mantenir el funcionament de l'Administració.....	127
Les dificultats del procés depurador	131
La inquietud dels sectors més durs del franquisme...	134
La intervenció del governador civil	143
Els informes dels advocats de l'Estat	151
La reacció de González Oliveros	157
Un procés menys unívoc del que sembla.....	164
Les tensions de personal en el si de la corporació	172
L'intervencionisme de la corporació municipal en la normalització de les plantilles municipals	180
Després de la depuració. Un ball de xifres.....	184
L'altra cara de la depuració: la generositat amb els addictes	189
La depuració a la base de la reconfiguració de l'Administració municipal	203
El control de l'Administració: reducció de personal, enquadrament i disciplina	206
Un cos de funcionaris poc inclinat a l'activitat política i una administració, dòcil, que vetlla per mantenir l'efectivitat	221

LA DEPURACIÓ DE FUNCIONARIS A L'AJUNTAMENT DE BARCELONA. CAP A UNA ADMINISTRACIÓ AL SERVEI DEL RÈGIM

El procés de depuració de funcionaris del conjunt de l'Administració de l'Estat fou una de les diverses i variades potes del vast sistema repressiu franquista que començà a funcionar a ple rendiment a la fi de la Guerra Civil. Detectar i destituir els defectes, així com verificar la lleialtat política i ideològica de la totalitat del funcionariat que no va ser expulsat de l'Administració, fou el que animà els diversos tribunals depuradors escampats arreu del país. L'objectiu final que perseguia la depuració de funcionaris era assolir l'absoluta fidelitat política dels diversos escalafons funcionaris que haurien de configurar una administració absolutament lleial i al servei del règim, un braç executor obedient i acrític amb els seus dissenys polítics.

Amb tot, i més enllà de la vessant repressora, com veurem en el cas de la corporació municipal barcelonina, la depuració es mostra com un instrument essencial del règim franquista per assolir altres objectius. Certament aquest treball pretén analitzar la mecànica depuradora i apropar-se a l'abast i l'extensió de la depuració sobre una població de funcionaris municipals extraordinàriament nombrosa. De la mateixa manera, es pretén també analitzar els resultats finals del procés i comparar-los amb els que s'han descrit en altres processos de depuració desenvolupats en les diverses administracions de l'Estat.

Ara bé, en paral·lel a la depuració i, a voltes, a cavall d'aquesta, veurem com el consistori municipal barceloní aprofità l'ocasió per implementar una política de personal orientada a assolir uns objectius més profunds que la simple repressió dels defectes. Es mostrarà que el procés de depuració fou aprofitat

pel consistori per ajustar les plantilles de personal. És ben cert que en la major part de les institucions de l'Estat, com en el cas de l'Ajuntament de Barcelona, les plantilles havien estat sobredimensionades per l'inveterat costum, a esquerra i dreta, de col·locar en les institucions públiques els partidaris dels diversos partits que ocuparen les administracions de l'Estat. Però també és cert que, sovint, l'aprimament de personal també vingué forçat per les constriccions pressupostàries que seguiren la finalització de la Guerra Civil. Amb el procés de depuració en marxa sovint es feu de la necessitat, virtut.

Paradoxalment, la política d'aprimament de plantilles convisqué amb aquelles altres orientades a premiar tots aquells que durant la Guerra Civil s'havien significat a favor del règim, ja fos lluitant en els exèrcits del bàndol sollevant, ja fos en la rereguarda o en les quintes columnes de les zones republicanes. També tots aquells que haguessin patit les conseqüències de l'enfrontament armat, ja directament, com els mutilats o els captius, ja indirectament, com les vídues o els orfes de militars franquistes. Les polítiques franquistes orientades a reservar un volum substancial, almenys del 80%, de les places vacants a l'Administració per a aquests col·lectius requerien l'actuació prèvia dels tribunals depuradors.

Certament, la naturalesa d'aquests col·lectius mostra amb claredat la preeminència en el règim franquista dels criteris ideològics, per davant dels professionals, en la selecció del personal que hauria d'ocupar aquelles vacants. L'obsessió per beneficiar el bàndol propi en detriment de l'eficiència de l'Administració fou una rèmora que s'arrossegà durant dècades en el si de l'Administració espanyola. Com veurem, l'Administració municipal barcelonina emprarà a bastament aquest mecanisme, a voltes destinant-hi el 100% de les places disponibles, per farcir els buits deixats pel procés depurador.

En definitiva es pretén mostrar, a través de l'exemple barceloní, com la depuració fou un element imprescindible per coadjuvar a la reconfiguració completa de l'Administració de l'Estat. El seu desenvolupament, a banda de reprimir els contraris, permetrà enquadrar el conjunt del funcionariat, disci-

plinar-lo fèrriament i subordinar-lo jeràrquicament. Aquest procés tancaria per baix l'Administració, anàlogament a com el règim la tancà per dalt amb la rigorosa selecció dels quadres polítics que serien disposats seguint una estricta cadena jeràrquica d'autoritat al capdamunt de la qual es trobava el dictador. Una estructura directiva en què cada dirigent polític depenia estrictament de l'autoritat superior, i un cos de funcionaris perfectament depurat i enquadrat conformarien una administració absolutament al servei del règim.

Analitzar el procés de depuració franquista a l'Ajuntament de Barcelona presenta un especial interès per diversos motius. En primer lloc, es tracta d'una institució amb un volum considerable de personal funcionari, fet que permet una anàlisi quantitativa destacable. El procés de depuració expedientà 7.100 funcionaris, i n'encausà prop de 2.500, això és, els presentà càrrecs. Amb un volum d'aquestes característiques, si bé la casuística pot ser il·limitada, les dades resultants tenen una significació estadística alta. Fins on sabem, no s'ha realitzat cap estudi d'aquesta magnitud en el nostre país.

En segon lloc, l'Ajuntament de Barcelona era, en aquell moment, una de les institucions més importants de l'Estat espanyol. Probablement, la segona institució més important del país després del Govern de l'Estat. Aquesta importància no només radicava en l'extraordinari volum de funcionaris de què disposava, sinó també en el nombre i el nivell de competències de gestió pública assolides. El singular procés històric patit per la ciutat de Barcelona, sacsejada per un fort procés d'industrialització i la consegüent emergència i expansió de la classe obrera, o la seva conversió en seu i punta de llança de formacions polítiques regionalistes que aspiraven a quotes més grans d'autogovern i de descentralització politicoadministrativa, són dos exemples que mostren com, en relativament poc temps, Barcelona s'havia convertit, possiblement, en la més complexa de totes les ciutats de l'Estat espanyol. L'Ajuntament de Barcelona era un fidel reflex d'aquesta complexitat i la seva rellevància política permet poca comparació amb cap altra institució municipal del país.

Dues bones mostres de la rellevància que l'Ajuntament de Barcelona tenia per al règim franquista les trobem en la singularitat amb què fou tractada la institució municipal de la ciutat. En primer lloc, la gestora provisional que es feu càrrec de l'Ajuntament de Barcelona des dels primers moments de l'entrada de tropes franquistes a la Ciutat Comtal, fou l'única de Catalunya (junt amb la que s'encarregaria de la Diputació Provincial de Barcelona) decidida amb antelació a la conquesta franquista del Principat.

El grup de dirigents que hauria de gestionar l'Administració local franquista a Barcelona fou designant a Burgos pels dos principals dirigents del règim franquista: Francisco Franco i Ramón Serrano Suñer. Escolliren com a alcalde per a l'Ajuntament de Barcelona un destacat membre de la burgesia catalana, Miquel Mateu, fill de Damià Mateu, amo de la Hispano-Suiza, amb extraordinàries credencials antirepublicanes: fugit de Barcelona amb l'esclat de la Guerra Civil, nebot de Pla i Daniel (arquebisbe primat de Toledo) i actiu col·laborador a la Secretaria de Franco a Burgos des de l'inici de la Guerra Civil. Una elecció aplaudida, també, pel pare Joan Tusquets Terrats, jesuïta català, teòric inicial del concepte de *contuberni judeomacònic* i preceptor de la filla del dictador, que sembla que contribuï a impulsar aquesta elecció.¹

En general, i en contrast, a la resta de Catalunya les comissions gestores de les entitats municipals s'anaven improvisant a mesura que el front de guerra avançava i les poblacions catalanes anaven caient del bàndol franquista. Els comandaments militars que prenién les poblacions seleccionaven, entre els addictes més reconeguts de la zona, el grup de dirigents que, provisionalment, es faria càrrec de l'Administració municipal de la població.² Barcelona és l'única població catalana que no segueix aquest mètode de designació i, de fet, l'única de Catalunya la gestora municipal de la qual és designada per la més alta instància del nou règim.

L'altre element singular que mostra la rellevància que la corporació municipal barcelonina tenia per al règim franquista fou l'especial configuració del tribunal que havia de dirigir el

procés de depuració dels funcionaris municipals del consistori de Barcelona. En general, la depuració dels funcionaris a les corporacions municipals catalanes fou duta a terme per funcionaris municipals designats per l'alcalde entre els funcionaris de la mateixa institució que havia de ser depurada. A Barcelona, en canvi, el tribunal de depuració fou seleccionat i designat pel cap de l'Auditoria de la IV Regió Militar exclusivament amb membres del cos jurídic militar. Així, l'Ajuntament de Barcelona fou l'única corporació municipal catalana que comptà amb un tribunal de depuració estrictament militar.

D'altra banda, la rellevància simbòlica de la ciutat de Barcelona i de la seva principal institució no és un fet menor: la descarnada lluita de classes que patí la ciutat en diversos períodes històrics, l'ascens de la CNT-FAI com a poder determinant durant la Guerra Civil i la consideració per part dels franquistes de Barcelona com a capital del separatisme li atorguen un lloc preeminent en la història contemporània espanyola. No sembla una coincidència que al frontispici de la *Ley de 10 de febrero de 1939 fijando las normas para la depuración de funcionarios públicos* la conquesta de la ciutat de Barcelona aparegui com a element justificatiu de la llei: «La liberación de nuevos territorios, y especialmente la de Barcelona, ciudad que ha sido sede del Comité rojo en estos últimos tiempos, plantea con urgente apremio el problema de la depuración de los funcionarios públicos».³

En darrer lloc, analitzar la depuració de funcionaris a l'Ajuntament de Barcelona té l'interès complementari que aquesta s'inicia quan està a punt de finalitzar la Guerra Civil, amb la victòria assegurada del bàndol franquista. El règim franquista establí els criteris depuradors amb una llei *ex professo* que sistematitzava i fixava les diverses normatives decretades amb anterioritat. Ara bé, un cop assolida la victòria, el nou règim no seria aliè a la necessitat de conciliar els interessos repressors, d'enquadrament i de promoció dels vencedors, amb certs nivells d'eficiència en els serveis públics, sabedors que part de la seva legitimitat, assegurada la victòria, passava per un funcionament raonablement competent de l'aparell de l'Es-

tat. El règim franquista havia de depurar l'Administració, però no podia permetre's buidar en excés els escalafons o quedar-se sense un cert volum de personal amb experiència i tècnicament ben preparat, exposant-se al risc de fer inviable la provisió de serveis municipals. En aquest sentit es pretén observar i analitzar la intervenció del consistori en el procés de depuració, per tal de comprovar si modula el procés en benefici dels seus interessos corporatius d'eficiència de l'Administració municipal.

El llibre s'articula en cinc capítols. El primer és una breu aproximació a les bases doctrinals del règim franquista, als principis ideològics que emmarquen el gir centralitzador i profundament jeràrquic que el nou règim donarà al conjunt de l'Administració de l'Estat. Per completar aquest gir, la depuració de funcionaris serà l'instrument indispensable. Els tres capítols centrals analitzen en profunditat el procés depurador en si. El segon capítol analitza la legislació que es basteix per dotar d'instruments legals i procedimentals els diversos tribunals depuradors, amb especial atenció a la legislació destinada específicament a la depuració de les administracions locals. El tercer capítol analitza la dinàmica depuradora, exposa en detall el seu procediment tot mostrant, a través de múltiples exemples extrets dels expedients depuradors, les seves diverses fases, així com les principals línies d'acusació i defensa dels implicats. El quart capítol recull una breu anàlisi quantitativa. Es pretén mostrar les grans xifres que ens ha deixat el procés de depuració a l'Ajuntament de Barcelona, al mateix temps que es fa un petit estudi comparatiu amb els resultats que s'han assolit en altres recerques similars. Finalment, el darrer capítol, el més extens de tots, mostra els efectes de la depuració de funcionaris en la institució municipal. Les conseqüències derivades del procés depurador obligaran l'Administració municipal a gestionar una manifesta mancança de personal i a maniobrar per assegurar que el procés arribi a bon port sense lesionar en excés els interessos de l'Administració, alhora que es referma el compromís amb l'esperit i la lletra del procés depurador. També resseguirem els diversos processos a través dels quals el nou consistori franquista reconfigurarà l'Administració municipal,

afavorint addictes, protegint escalafons i redissenyant la seva estructura organitzativa.

Notes

1. Paul Preston. «Una contribución catalana al mito del contubernio judeo-masónico-bolchevique». *Hispania Nova: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 7 (2007), p. 34-43; Antoni Mora. «Joan Tusquets, en els 90 anys d'un home d'estudi i de combat». Dins: *Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV: Diputació de Tarragona, 1992, p. 231-242.
2. De fet, aquesta metodologia de selecció de dirigents municipals tan poc sistematitzada generarà força problemes al règim, com mostra el fet que en pocs anys els governadors civils de Catalunya canviaren la major part de les gestores municipals designades en el moment de l'entrada de tropes a les poblacions catalanes. Martí Marín i Corbera. *Els ajuntaments franquistes a Catalunya: política i administració municipal, 1938-1979*. Lleida: Pagès, 2000.
3. *Boletín Oficial del Estado* (14 de febrer de 1939).